

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 8 Issue 3, November 2024

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 15.04.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 11.09.2024

DOI: 10.30692/sisad.1468277

HOMO ECONOMICUSUN KÜRESELLEŞME EKSENLİ TÜKETİM PARADOKSU ve OLUŐTURDUĐU SORUNLAR

*Homo Economicus, The Paradox Of Globalisation-Oriented Consumption and Problems
That It Creates*

Rüőtü ILGAR

Prof. Dr.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi ABD

ORCID ID: 0000-0002-4981-7324

ilgar@mail.com

Atıf/Citation: Rüőtü Ilgar (2024), "Homo Economicus, Küreselleşme Eksenli Tüketim Paradoksu ve Oluőturduđu Sorunlar", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.3 Mart 2024 s.525-541.

Öz: Teknolojinin desteğini alan homo economicus dünyayı hızla bir şekilde küresel köye dönüştürmüş ancak dünyada yaşayan her vatandaş maalesef bu köyün eşit yurttaşı olamamıştır. Kuzeyin euro-dolar hâkimiyetine sahip en zengin %20'lik kesiminin dünya gelirindeki payı %70'ten %80'e yükselmiőtir. Devletlerden daha zengin küresel Şirketler oluőmuő, Dünya üzerindeki 8 kişi dünya gelirlerinin %50'sine sahip olur hale gelmiştir. Benzer durum Türkiye içinde geçerlidir. Dünyadaki herkes ortalama bir Türkiye vatandaşı kadar tüketmeye kalkarsa, 1,5 gezegene ihtiyacımız olacaktır. FAO'ya göre dünya genelinde her gece 828 milyon kişi aç yatarken, 1,3 milyar kişi yoksul yatmaktadır. Açlık ve yoksulluğun faturası ise aşırı nüfus artışına kesilmeye çalıőılmıőtır. Oysa sorunun kaynağı artan nüfus ve yetersiz kaynaklar değil orantısız dağılımdan başka bir Şey değildir. Nitekim 1974 yılında yapılmıő bir bilimsel çalıőmaya göre o günkü teknoloji ve üretim düzeylerine ile mevcut dünya 40-50 milyar insanı beslemeye yetecek bir potansiyele olduğu öngörölmüőtür. Ayrıca küreselleşme; gelişen teknoloji, buna paralel, iletişim ve ulaşım olanaklarının geliőmesi, mekânın daralması veya sıkışması, ölkeler sınırlarının ortadan kalkması, dünyanın aynılaőması, dünya kaynaklarının aşırı ve hızlı tüketilmesi, mekânın kirlenmesi yani çevre sorunlarını beraberinde getirmiőtir. Bu çılđınlıđa karşı sadece "tasarruf" denen kavram ile yani geleceğin yatırım kumbarasında kaynaklarımızın biriktirilmesi ile çözümlenmesi doğru olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Homo Economicus, Küreselleşme, Yoksulluk, Doğal Kaynaklar.

Abstract: Homo economicus, supported by technology, has rapidly transformed the world into a global village, but unfortunately not every citizen of the world has been able to become an equal citizen of this village. In the euro-dollar dominated North, the richest 20% have increased their share of world income from 70% to 80%. Global companies richer than states and 8 people in the world have become the owners of 50% of the world's income. A similar situation exists with Turkey. If everyone in the world consumed as much as an average Turkish citizen, we would

need 1.5 planets. According to the FAO statistics, 828 million people go to bed hungry and 1.3 billion people go to bed poor every night. However, the source of the problem is not the increasing population and insufficient resources, but the disproportionate distribution. As a matter of fact, according to a scientific study conducted in 1974, with the technology and production levels of that day, the current world has the potential to feed 40-50 billion people. In addition, globalisation, developing technology, parallel to this, the development of communication and transportation, the narrowing or compression of space, the disappearance of country borders, the uniformity of the world, the excessive and rapid consumption of world resources, the pollution of space, in other words, environmental problems have emerged. Against this madness, only the concept called "saving", that is, the accumulation of our resources in the investment piggy bank of the future, appears to be the most rational option.

Keywords: Homo Economicus, Globalisation, Poverty, Natural Resources.

GİRİŞ

Bilindiği gibi insanoğlu 4.467 milyar yıl yaşındaki yerkünün en son sakini olarak günümüzden 130/70 bin yıl öncesi mavi gezegende yaşamaya başlamıştır (İlgar, 2018). Her şey Etiyopya'da insanoğlunun yaklaşık 130.000 yıl önceki varlık mücadelesi ile başlamıştır. Varlık mücadelesinden günümüze kadar geçen sürede, insanoğlu temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli yollara başvurmuştur. Bu süreçte çoğu zaman mavi gezegende düzenli işleyen dengeyi değiştirerek kendi ihtiyaçlarını karşılama çabasına girmiştir. İlk insandan bu yana tüketim alışkanlıkları belli ölçülerde artarak günümüzdeki aşırı ve hızlı tüketime evrilmiş, küreselleşme ile dünya ölçeğinde ekonomik, kültürel, siyasal ve ekolojik alanlarda çok ciddi olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Sanayi devrimi üretim artışına yol açmış, beraberinde daha fazla kaynak tüketimini de inanılmaz boyutlarda artırmıştır. *Homo economicusun* modern yaşamında iyi kavramı aşırı tüketme ile ölçülmeye başlamıştır. Kabaca, "*Homo economicus maksimize kar anlayışı güden, hedefi doğrultusunda en elverişli yolu takip etmekte doğru kararlar alabilecek insan*" olarak tanımlanır. Ortaya çıkan dengesiz durum ihtiyaç ve aşırılık kavramlarının da ayırt edilmesini oldukça güçleştirmiştir. Bu olgu küreselleşme (mekânın sıkışması, daralması, sınırların ortadan kalkması, dünyanın aynışması vs.) kavramı ile ifade edilmektedir. Bütün bunlar dört aşamalı sanayi devrimi ile gerçekleştirilmiştir. Günümüzde ülkelerin çıkar politikaları, gelişen teknoloji, üretimi artıran pazar arayışları vb. küresel ölçekte dünya üzerinde inanılmaz değişimlere neden olmuştur. Dengesizlik dünyanın her yerinde kendini hissettirmiştir. Doğu ve Batı şeklindeki ayırım daha çok sosyo-kültürel bir ayırımı ortaya koyarken; Kuzey-Güney sorunu genellikle küresel kuzey ve güney yarımkürelerindeki ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve politik eşitsizlikleri ifade eder. Üçüncü Dünya ülkeleri, kapitalist Batı toplumlarının, İkinci Dünya ise yani sosyalist ülkelerin izledikleri ekonomi politikalarının dışında ayrı bir üçüncü yol arayışı içinde olan ülkeleri de ortaya çıkarmıştır (Akın, 2004). Dünyanın doğal kaynak rezervleri pozitif yönde değişmemekle birlikte, insan nüfusu hızla artmakta, artan nüfusun talepleri ise her geçen gün beklenenlerin de ötesinde hızlanmaktadır. 2. Dünya Savaşı takiben bolluk yıllarının başında Victor Lebow adlı ekonomi uzmanı; "*aşırı derecede verimli olan ekonomimiz, bizden tüketimi bir çeşit hayat tarzı haline getirmemizi, eşya almayı ve kullanmayı bir nevi manevi tatmin telakki etmemizi, ruhi ve nefsi tatminimizi tüketimde aramamızı istemekte, her şeyin gittikçe artan oranda kullanılmasını ve atılmasını bir çeşit ihtiyaç haline getirmeliyiz*" telakkisinde bulunmaktadır. Amerikalılar Lebow'un dile getirdiği manevi tatmini ego memnuniyetinde ve tüketim çılgınlığında (Mocarelli et all, 2000) aramakla özdeşleşmiştir. Bütün bu süreçte önceleri *homo economicus insani*¹ olarak tanımlanan insan, şimdilerde doyumsuz, mutluluğu alışveriş çılgınlığı ve tüketimde aramaya başlamıştır. Vahşi kapitalizm, sözde liberal özgürlükçü ekonomi, sosyalizmin vaat ettiği sosyal eşitlik

¹ Homo economicus, Alfred Marshall tarafından ileri sürülen ve ekonomikliği ön plana çıkaran, arz talep dengesinde karar veren, mantıklı ve kendisi için en yararlı, en çok fayda sağlayacağı kararlara yönelen akımdır. *Homo Economicus*'un zamanını hazırlayan hazırlayan hazırlayan ve bireycilik vardır (Madi, 2015). Aynı zamanda insanın ekonomik düşünen ve davranan bir varlık olduğunu, ekonomik çıkarlarını en üst düzeyde tutmak amacıyla hareket ettiğini ifade eden bir klasik ve neo-klasik iktisat akımıdır (Yaşar ve Şen 2020).

altında emek sömürü eksenli ekonomistler insanoğlunun mutluluğunu kısıtlayıcı en temel sistemler haline gelmiştir. Öyle ki bu anlayışlar mutlu olmayı gelişmişlik, aşırı tüketim endeksli kaliteli yaşamda gören ve ölçü birimini de ekonomik tüketim düzeyi ile ilişkilendirmiştir. Tüketim sanayi ülkelerinde kaliteli hayatın ana prensibi haline almış, sosyal değerlere yansımış bulunmaktadır. Dünyanın en büyük ekonomik gücüne sahip ABD, AB ülkeleri ve Japonya'da kamuoyu algıları tüketim düzeyi ile mutluluk algıları doğru orantılı olarak kabul görmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Mutluluk Endeksi raporuna göre dünyanın en mutlu ülkesi Finlandiya'dır (<https://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/nations/finland-46/>). Ne var ki mutlu insanların ülkesinde Dünya Sağlık Örgütü'nün 'ülkelere göre intihar etme oranları' verileri incelendiğinde mutlu insanlar ülkesi Finlandiya'da dahi her 100 bin kişide görülen intihar oranı 11.6 düzeyine erişerek ilk 10 içinde yer almaktadır (<https://www.who.int/data/gho/data/themes/mental-health/suicide-rates>).

Homo economicus egemenlik ve hakimiyetini ilan etme aracı olan küreselleşmeyi tercih etmiştir. Küreselleşme kavramı ekonomiden siyasete, bilişim teknolojisinden kültüre, her tür argümanı kullanarak yeryüzünün tüm bölgelerindeki doğal kaynakları elde edebilmek için geliştirilen etkili bir araç olmuştur. Hatta bu kavram adeta geçmişin ve geleceğin kapılarını açabilme yeteneğine sahip çilingir gibi etkilidir. Bu yüzden küreselleşme kavramı bir tür parola ile "popüler" kelime haline geldiğini belirtenler de bulunmaktadır (Bauman, 1999). Aslında küreselleşme kavramının bu denli ön plana çıkmasının nedeni hemen her dönemde güncelleme-upgrade olarak tanımlanan "değişmenin" bu kadar kapsayıcı ve derin olmamasındadır. Gerçekte medeniyet o kadar hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir ki, bu değişimde içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli özelliği değişmeyen şeyin tek değişim olacağı gerçeğidir. Bilişim teknolojileri bu göz kamaştırıcı yayılmacı, istilacı değişimin giderek tüm toplumların dokusunu kaçınılmaz olarak artırtmıştır (Aslan, 2004).

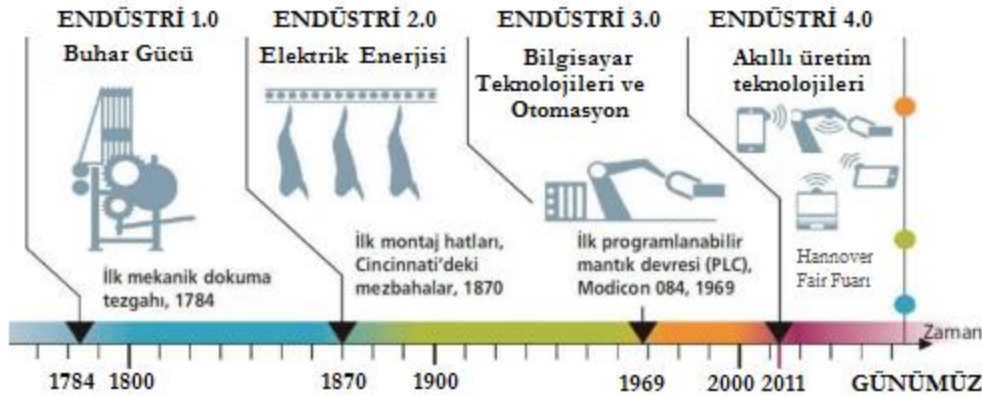
Homo economicusun ortaya çıkardığı küreselleşme ve daha iyi yaşam daha çok tüketim perspektifinden ibarettir. Dünya Bankası 1870-1914 yılları arasına *Birinci Küreselleşme Kavramı* dalgasının yoğun bir biçimde yerleştiği görülmektedir. Küreselleşme baştan beri "değişim" ve "yayılma" gerekçesi olan ekonomik bir aksiyondur. İlk acımasız tüketim çılgınlığı buharlı makinaların icadı ve 1784 yılında mekanik dokuma tezgahlarının icadı ile başlamıştır. Değişimin başlangıcı Endüstri 1.0 devrimi olarak adlandırılmaktadır. Buharlı gemiler sevkیات ve yeni ticaret yolları (ipek, baharat, yeni dünya) bu değişimi hızlandırmıştır. Sonuç olarak değişimin ana unsurları mal ve hizmetler dünya geneline çok hızlı yayılır hale gelmiştir. Birinci küreselleşmede coğrafi keşifler, telgrafın icadı ve tren yollarındaki gelişmeler, Batı'nın o zamana kadar ulaşamadığı denizaşırı ülkelere askeri, ticari, siyasal ve sosyal etkisini yaymasına olanak sağlamıştır (Oran, 2001).

1870'lerde elektriğin Cincinnati'deki ilk mezbahalarda kullanımı ve diğer üretim hatlarına kullanıma başlanması inanılmayacak bir üretim artışına yol açmıştır. Süreç Endüstri 2.0 olarak adlandırılan ve 100 yıl sürecek bilgisayarların devreye gireceği bir periyodu kapsamaktadır. Bu süreçte her şeye rağmen acımasız kapitalizmin dayattığı küreselleşmeye direnebilen bazı kapalı devletler de var olabilmıştır (Sovyetler Birliği, Arnavutluk, Küba, Birmanya gibi ülkelerde Cola'nın tüketimin kısıtlanması, mikrodalga fırınların kullanımının yasaklanması, Hollywood filmlerinin filtre edilerek yasaklanması vb). İkinci küreselleşme dönemi savaş yıllarını içine alan (1914-1945) diğer küreselleşme dönemlerine kıyasla daha durağan geçen bir dönemdir. 1914'de 1. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasıdır. 1929'da Büyük Buhran'ın baş göstermesi ve sonrasında 2. Dünya Savaşı'nın yaşanması ekonomik emperyalist etkiyi yavaşlatmıştır.

Endüstri 3.0, bilgisayar desteği ile ortaya çıkan rekabet yoğunlaşmasını ve teknolojik alanlardaki gelişmeye eşlik ederek, toplumları birbirine bağlamıştır. İkinci küreselleşme açısından bir dönüm noktası da 1969 yılında ilk programlanabilir yonganın hayatımıza girmesi ile olmuştur. Bu yıldan sonrası özellikle 1970'li yıllarda değişim daha hızlı gerçekleşmiştir. Ağustos 1971'de Bretton Woods Sistemi'nin çökmesi ile sabit kur sistemi terk edilmiş ve

gelişmiş ülkeler başta ABD, Almanya, İngiltere ve Japonya peş peşe sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmışlardır. Bu ülkelerde sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, finansal küreselleşme ile olağanüstü bir hareketlilik kazanmıştır. 1970’li yıllardan sonra küreselleşmenin hız kazanmasının bir nedeni de hızlanan teknoloji ve artan üretim piyasalarının dışa açılmasının etkileriydi (Aktan ve Şen, 1999).

Resmi başlangıcı 2011 yılı kabul edilen Endüstri 4.0 devrimi akıllı üretim teknolojilerinin yardımıyla zamana ve mekâna meydan okuma süreci başlamıştır. Sanayide genel olarak insan gücüne gerek kalmadan, makinelerin, kendilerini ve üretim süreçlerini, üst düzey ve güncel yapılarını (iletişim, internet ve bilgisayar) kullanarak “nesnelerin interneti” kavramıyla bu ileri düzeydeki yapıyı geliştirmişlerdir. 4. Sanayi Devrimi ya da diğer sık kullanılan adıyla Endüstri 4.0, ilk kez 2011 yılında Hannover Fuarında dile getirilmiştir. Fuara katılan uzmanlar tarafından, bilişim çağının modern yüzünün, üretim süreçlerine yepyeni bir boyut kazandırdığı ve yeni bir Sanayi Devrimi’nin yaşanmakta olduğu ifade edilmiştir. Almanya Hükümeti’nin, dile getirilen bu görüşleri, yeni bir sanayi stratejisi olarak ele almasıyla, 4. Sanayi Devrimi kavramsal olmaktan öte, resmi bir nitelik de kazanmıştır. Endüstri 4.0, sadece 4 yıllık bir süre içerisinde teknik bir terim olmaktan öteye geçip, milyarlarca euroluk bir piyasa haline gelmiştir. Dolayısıyla toplum baskısından, seçme ve seçilme gibi kontrol mekanizmasından yoksun dev şirketler daha çok sermaye ve gelir için daha fazla üretim ve daha fazla kaynak tüketimini tetikleyen politikalar ile dünya gündeminde yerini almıştır.

Şekil 1. Endüstri Devrimlerinin Zamansal Aralığı (Capital, 2013'ten derlenmiştir).

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel bir çalışmadır. Sosyal bilimlerde gerçekleştirilen araştırmalarda, problem çalışmaları açısından detaylı bilgi edinebilmek için nitel bir yaklaşım önerilmektedir (Drever, 1997). Bu çalışmalarda veriler çeşitlilik gösterebilir. Bunlar yazılı dokümanlar, görüşme kayıtları, gözlem notları, grafikler, resimler, resmî belge ve raporlar şeklinde olabilmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2007). Nitel bir çalışmada çoğunlukla kullanılan veri toplama aracı olarak sözlü ve yazılı dokümanların incelenmesi kullanılmıştır. Dolayısıyla betimsel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Örneklem ve Önemi

Çalışmanın ana konusu tüketim alışkanlıkları ve küresel eşitsizliktir. Buradan hareketle araştırmanın evreni Dünya ve tüketim faaliyetleridir. Araştırmanın önemi ise aşırı tüketim alışkanlıklarının dünya genelinde yol açtığı sorunların farkındalığının oluşmasına katkı sunmaktır.

Bulgular

İnsanoğlu var olduğundan bu yana gücünü artırdıkça çevresini sömürmüş ve doğal dengeyi bozmuştur. Doğadaki ilk yıkıcı tahripler, yani ağaç yakma ve kesme, hayvanları öldürme ve bitkilere zarar verme gibi davranışları Güney Pasifik Okyanusu'nda yer alan, Moai heykelleri ile ünlü Şili'nin Valparaiso bölgesine bağlı Paskalya Adasının Rapa Nui örneklerinde çok belirgindir. Ortaya çıkan yıkım ve hezimet tarihin kirli sayfalarında yerini almıştır. Güncel çevresel yıkım ve olumsuzluklara yol açan unsurları şu şekilde gruplamak mümkündür:

a) Tüketimin aşırı artışı

Commoner'e göre dünya kaynakları üzerindeki baskılar nedeniyle 1960'lı yıllardan itibaren çevrenin taşıma kapasitesi zaten çoktan aşılmıştır (Commoner, 1867). Bu bakış açısında aç bir nüfusa yiyecek gönderdiğimizde, nüfus artışına yol açacağı düşüncesiyle ülkelerinin yıkımını daha da arttıracığı düşünülmüştü. Yani bu anlayışa göre aşırı nüfuslu bir ülkeye yiyecek hediye etmek bumerang etkisi yaparak, uzun dönemde açlığın boyutlarının daha da artmasına yol açacağı iddia edilmektedir. Bu tür bir davranış seçimi bu yıl ölmesine izin vermemek ile daha sonraki yıllarda daha çok kişinin ölmesine yol açmak tercihleri arasındadır. Ayrıca bu düşünce artan nüfusun güncellemeye dayalı daha fazla tüketim şeklinde seyredeceğinden daha fazla doğal kaynak, enerji ve hammadde talep edecek olmaları nedeniyle çevrenin taşıma kapasitesinin daha fazla aşmasına yol açacaktır. Örneğin bu yüzyıl ortalarından itibaren dünya çapında bakır, enerji, et, çelik ve kereste tüketimi hemen hemen iki katına çıkmıştır. Çimento tüketimi 4, plastik kullanımı 5, alüminyum tüketimi 7, uçak seyahati 32 kat artmıştır. Dünyanın en büyük tüketim ülkesi olan ABD halkı bugün 1950 de yaşayan ana babalarına oranla ortalama olarak 2 kat fazla otomobile sahip bulunmakta, arabayla onların gittikleri yerlerden 2,5 kat daha uzak yerlere gidilmekte, 21 kat fazla plastik kullanmakta, 25 kat fazla uçak seyahati yapmaktadırlar. Bain & Company ve Fondazione Altgamma Küresel Lüks Tüketim Malları Raporu'na göre dünya genelinde lüks harcama düzeyleri 2023 yılında küresel olarak 1,5 trilyon euro düzeyine ulaşmış, cari kurlarla 2022 yılına göre %8 ila %10 arasında güçlü bir büyümeye yol açmıştır (<https://www.bain.com/insights/luxco-2030-a-vision-of-sustainable-luxury/>).

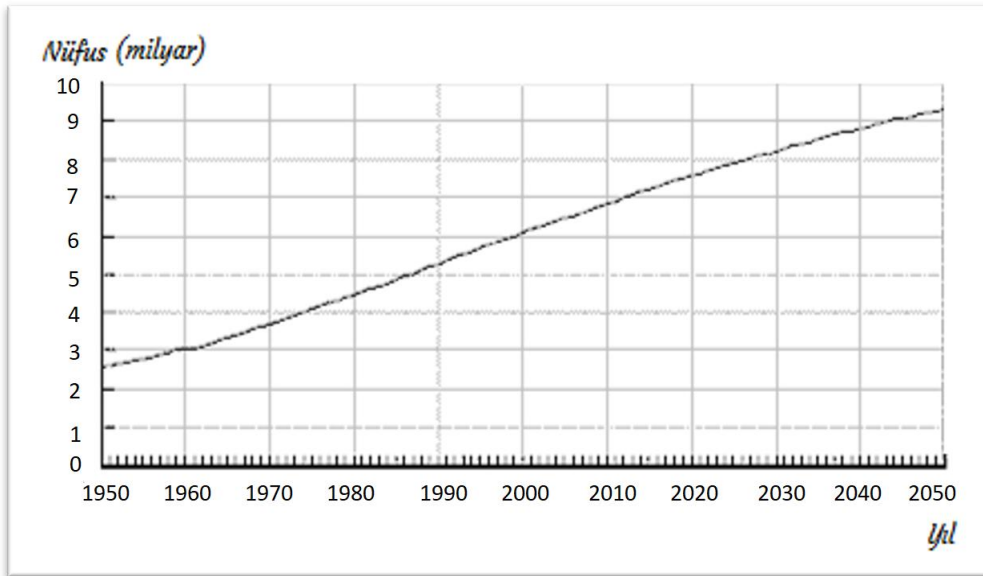
Dünyada mevcut 1 milyar otomobil sahibi etobur, tüm insanlığın müşterek yaptığı tahribatla aslan payına sahiptir. Özellikle 2018 yılı verilerine göre dünyada 1,3 milyar motorlu taşıt olduğu görülmektedir. 2023 yılında ise dünya motorlu taşıt sayısı 2 milyar aracın üzerine çıktığı tahmin edilmektedir (<https://www.worldliquidgas.org/wp-content/uploads/2018/10/WLPGA-Socioeco-Impact-Update-2018-V1-PbP.pdf>). Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Türkiye ortalaması ise her 3 kişiye 1 motorlu araç, her 6 kişiye 1 otomobil düşmektedir (TÜİK, 2024). Trafiğe çıkan her aracın ürettiği karbon salınımı ve atık partikül ve katı parçacığı göz önünde bulundurursak dünyadaki tüketim bataklığının ne kadar vahşi olduğu daha iyi anlaşılabilir. Nitekim batılı olmayan köklü bir tarihe sahip milletlerin (Japonya, Çin, vb.) bile aşırı tüketime dayalı bir hayat tarzını taklit ettiği görülmektedir

Dünyanın gelişmiş diye tanımladığımız ülkelerinde yaşayanların temel ihtiyaçları olmadığı halde çok sayıda eşyaya sahip olma eğilimleri de her geçen gün artmaktadır. Örneğin önceden dış etmenlerden korunmak için talep edilen giysiler, artık sadece moda ve farklı gerekçeler adı altında ilgi görmektedir. Bu talep o kadar hızlanmıştır ki yılın sadece birkaç günü giyilen kıyafetler gardıroplara doldurulmuş, sonunda edinilen giysiler kıyafet dolapları dahi almayacak boyutlara ulaşmıştır. Aynı dünyanın diğer yarısındaki milyonlar ise üzerine giyecek kıyafetten yoksun yaşam mücadelesi yürütmektedir. Yine gelişmiş ülkelerde gıda kaynakları o derece artmıştır ki sağlıklı olduğu halde umuma açık lokanta, yemekhane, kafe, aş evi vb. niteliğindeki yerlerde çok sayıda sağlıklı yenilebilecek gıda daha çok çöpe gider hale gelmiştir. Sonuçta gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar geri kalmış ülkelere göre 40 kat fazla tüketmektedirler. Bu düzensiz kaynak paylaşımına Mahatma Gandhi'nin yaklaşımı oldukça manidardır. *"İngiltere'nin üzerinde güneş batmayan Birleşik Krallığın kalkınması için dünyanın kaynaklarının yarısını*

tüketmesi, Hindistan'ın aynı düzeye gelebilmesi için kaç dünya gerektiği?" sorusu ya da günümüzdeki hesaplara göre tüm dünya nüfusunun bugünün ABD düzeyinde tüketebilmesi, yaşam standardını yakalaması, savunma ve uzay çalışmalarına ödenek ayırabilmesi için en az 4 dünya kaynağına daha gerek olduğu düşünülmektedir (Ilgar, 2018). Durum Türkiye içinde benzerdir. Aslında Türkiye'de 2007 yılında kişi başına düşen tüketime bağlı belirlenen Ekolojik Ayak İzi 2,7 kha ile dünya geneli kişi başına küresel biyolojik kapasitesini %50'i aşmıştır. Bir başka ifadeyle; dünyadaki herkes ortalama bir Türkiye vatandaşı kadar tüketseydi, 1,5 gezegene ihtiyacımız olacaktı (WWF 2013, Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu, Global Footprint Network).

b) Artan nüfusun ihtiyaç analizi

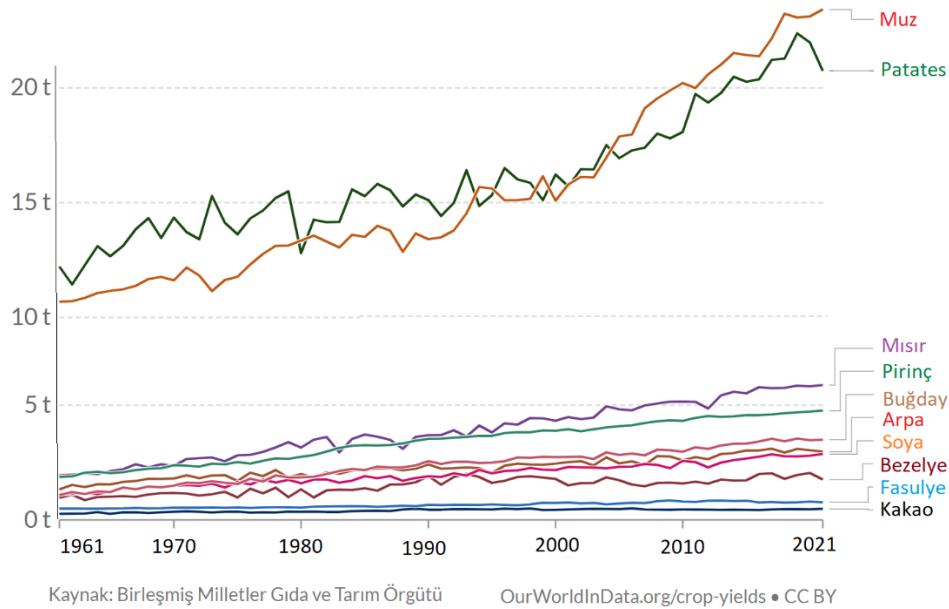
1960 vizyonunda öngörülmesi gibi dünya nüfus beklentiler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Gelecekteki nüfuslanma stratejilerine göre % 017 oranlarındaki artış seyri devam edecek olursa, ki nüfuslanma grafiği Şekil 2'deki gibi olacaktır; dolayısıyla gıda yetersizliği zorlama bir dayatma olacaktır. Çünkü dünyanın 40-50 milyar insanı beslemeye yetecek bir potansiyele sahip olduğu bilinmektedir (Revelle, 1974).

Şekil 2. Dünyanın Nüfuslanma Dinamiği

Çizilen karamsar öngörüler ile 1960 vizyonunda gıda eksenli dünya kaynakları yetersiz kalmamış bilakis çok fazla gıda artışı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Thomas Maltus yanılıya düşen birçok bilim insanının sadece biri oldu. Yeni kaynaklar, yeni üretim sahaları, yeni teknolojik olumluluklar (gübre, tarım ilaçları, GDO, hormon, hibrit üretim, topraksız tarım vb., geri dönüşüm, kimya sanayinde yeni girdiler) kaynak ve gıda artışları ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla dünya genelinde açlık ve yoksulluk gittikçe azalmıştır. İnsanoğlu daha çok tüketir, daha fazla kaynak harcar hale gelmiştir. Bu olumlu gelişmelere rağmen her gece 1 milyara yakın insan (828 milyon) yeterli gıdadan yoksun yatmaktadır (<https://www.fao.org/newsroom/detail/un-report-global-hunger-SOFI-2022-FAO/en>). Bu süreçte insanoğlu doğayla sürekli bir savaşım halindeydi. Başlangıçta insanlığın doğayı değiştirecek, doğa üzerinde kesin hâkimiyet kuracak güçleri pek yoktu. Ayrıca dünya nüfusu bugünkü kadar fazla da değildi. İnsanoğlu bu savaşta çoğu zaman mağlup oluyordu. Bu mağlubiyet durumunda tarımsal uygulamalarda doğaya diktiği ürünlerin, doğadaki diğer türler ve canlılar tarafından tüketiliyor olması, doğanın yaptığı tahribatlar çok fazla kayba yol açmaktaydı. Buğday ektiğinde ortamdaki binlerce kuş, fareler, karıncalar, sürüngenler, çeşitli

böcekler bu üründen pay alabiliyordu. Üstelik buğday tarlasında simbiyotik yaşayan diğer bitki, çayır otları, çimen vb. flora da varlığını sürdürebilme mücadelesini kazabiliyordu. İnsanoğlu gelişen teknoloji ile çeşitli insektisit, akarasit, herbisit ve teknolojik ürünler desteği ile bu savaşı kazanıp kesin hakimiyetini ilan etti. Artık diğerlerinin yaşama şansı maalesef kalmadı. Ektiği mahsulünü paylaşmadı. Doğal meralarda et ve süt üretimi için beslenen hayvanlar zaman zaman kurt, çakal, andık gibi hayvanların besini yani diğer canlıların da gıdası olarak verdiği zayıflar ile zaman zaman insanoğlu kazancından kaybedebiliyordu. Teknolojinin desteğini alarak bu savaşta da gelip geldi. Son yıllarda minimum insan emeği ile maksimum üretim hedefine geçildi. Nitelik değil nicelik ön plana çıktı. Buğdayın cinsi (karakılçık vb.), lezzeti değil niceliği yani birim alanda alınan mahsul miktarı ön plana çıkar hale geldi. Günümüzde teknolojinin de yardımıyla insanoğlunun savaşta minimum kayıp ve maksimum verim hedefi gerçekleşti ve inanılmaz ürün atışı sağlandı. Malthusçular ve Neo Malthusçular iddialarının tersine açlıktan ölümler değil, bilakis aşırı gıda tüketimi ve obezite kaynaklı tokluktan ölümler artmıştır. Tüm tarım ürünleri ve et tüketimi dünya genelinde hızla arttı. Kişi başına tüketilen et önceleri 20 kilo iken, 2000'lerde iki katından daha fazla artarak 43 kiloya ulaşmıştır. Dünyanın en temel gıda kaynakları buğday, pirinç, mısır, patates vb., benzer üretim artışları gerçekleşti.

Şekil 3. Dünya Geneli Temel Gıdaların Yıllar Bazında Üretimi

Bilindiği gibi dünya çapında tahıl ağırlıklı beslenme önceliği devam etmektedir. Hala dünyada 2 milyar insanın temel gıda kaynağı bir tahıl türü olan pirince bağlıdır. Tahıl ağırlıklı beslenme artan nüfus ve yetersiz kaynaklar ile yaşamın devamı sağlanmaktadır. Gerek tahıl gerekse hayvansal gıda kaynakları ile dünyada yaşam kalitesi her geçen gün artmaktadır.

c) Yoksulluğun artışı

Yoksulluk, *yeterli bir yaşam standardına sahip olabilmek için toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan, gerekli olan ihtiyaçlardan, davranışlardan, tercihlerden, güvenlikten sürekli veya zaman zaman olarak yoksun kalmayla karakterize edilen bir insanlık durumu elde edememe* (Townsend, 1962, Layte et all 2000) olarak tanımlanabilir. Literatürde yoksulluk dört farklı şekilde değerlendirilir. Bunlar:

- Mutlak yoksulluk (açlıktan ölme durumu, 4-6 yaş çocuk için 1963 kalori, 15-18 yaş çocuk için 3244 kalori, yetişkin bir erkek için 2953 kalori, yetişkin bir kadın için 2658 kalorilik besini alamama),

- Göreli yoksulluk (temel ihtiyaçlarını yani gıda, barınma, giyim temin etmesine rağmen bulunduğu toplumun gerisinde kalma),

-İnsani yoksulluk (UNDP tarafından belirtilen “İnsani Gelişme Endeksi” olarak ifade edilen insani yaşam standartlarına erişmeme durumu),

- Öznel yoksulluk (tüketemediği, erişmek isteyip erişemediği ürünler). Yoksulluk toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi” olarak da tanımlanmaktadır (Field, 1983, s. 51).

Günümüz dünyasında açlık ve yoksulluğun suçlusu belli olmasına rağmen çok iyi kamufle edilerek faturası aşırı nüfus artışına kesilmeye çalışılmaktadır. Oysa gerçek neden orantısız kaynak dağılımdan başka bir şey değildir. Dünya elitlerinden 8 kişi dünya gelirlerinin %50’sini gasp etmesi en basit örnektir (<https://www.oxfam.org/en/press-releases/just-8-men-own-same-wealth-half-world>). Bu durumun duyarlılığı için Dünya Sefaleti Ret Günü olarak kabul edilen 17 Ekim tarihi ön plana çıkarılmıştır. Bugüne özel yayımlanan bildiriye göre her yıl 25 milyon kişinin yoksullar ordusuna katıldığı ifade edilmektedir. Dünya genelinde 1,3 milyar kişinin günde 1 dolardan az parayla yaşamak zorunda olduğu ve genel hatlarıyla dünya nüfusunun % 60’ının ise, günde 2 dolardan az bir gelire yaşadığı bilinmektedir. İyimsiz bir yaklaşımla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının 2023 verilerine göre dünya genelinde 110 ülkede yani 6.1 milyon nüfusu kapsayan ülkede yapılan çok boyutlu yoksulluk çalışmasına göre 1.1 milyon insan yoksuldur. Bu da yaklaşık toplumun %18’inin yoksul olduğu anlamına gelmektedir. Bunun büyük çoğunluğu Sahra altı Afrika’da (534 milyon) ve Güney Asya’da (389 milyon) yer almaktadır (<https://hdr.undp.org/content/2023-global-multidimensional-poverty-index-mpi#/indicies/MPI>). Dünya Bankasının verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %7’sini oluşturan 574 milyon insan günde 2.15\$ altında gelire yaşamını sürdürmekte ve 2030 yılına kadarda bu şekilde devam etmesi beklenmektedir (<https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b96b361a-a806-5567-8e8a-b14392e11fa0/content>).

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Dünya Gıda Programı (WFP) küresel açlık raporuna göre dünya nüfusunun neredeyse %10’u (828 milyonu) yeterli gıdadan yoksundur. Ayrıca raporda son bir yılda açlık çekenlerin sayısının %46 oranında arttığı ve Covid-19 salgınından bu yana açlık çekenlerin 150 milyon arttığı kaydedildi. Dünyada 5 yaş altı çocukların yaklaşık 45 milyon kadarı aşırı derece yetersiz beslenmeye maruz kaldığı görülürken, 149 milyon çocuğun ise yetersiz beslenme sebebiyle büyüme geriliği sorunu ile karşı karşıya kaldığını görmekteyiz. Asıl sorun ise bu durumun ilerleyen süreçlerde durması veya gerilemesi yerine daha da şiddetli bir şekilde artış gösterecek olmasıdır. BM raporuna göre bu ilerleyişi durdurmazsak belirli ülkelerin topyekûn kıtlığın eşiğine gelmesinin an meselesi olacağı belirtiliyor. (<https://www.fao.org/newsroom/detail/un-report-global-hunger-SOFI-2022-FAO/en>).

Yoksulluğun en fazla olduğu ülkeler sıralamasında Güney Sudan’ın %82.30’u, Ekvator Ginesi’nin %76.80’i, Madagaskar’ın %70.70’i, Gine Bissau’nun %69.30’u ve Eritre’nin 69.00’u en önde yer almaktadır (<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poverty-rate-by-country>). Yoksulluğun yaşandığı ülkeler aslında oldukça değerli doğal kaynaklara sahiptir. Yoksul Afrika ülkelerinin çoğunluğu 1960’tan sonra bağımsızlığını kazanmaya başlamıştır. Kara kıta Afrika yeraltı kaynakları değerlendirildiğinde ihtiyaç duymayacakları kadar fazla rezerv (demir, bakır, kurşun, manganez, kobalt, krom, fosfat, uranyum, altın, elmas madenleri, dünya fosfatının yarısından fazlası, kobaltın %77’i altının %70’i dünya pırlanta üretiminin %80’ine sahiptir. Ek olarak zengin petrol ve doğalgaz yataklarına da sahiptirler. Bu ülke gruplarını oluşturan 1,3 milyar kişinin günde 1 dolardan az parayla yaşamak zorunda olduğu ve genel hatlarıyla dünya nüfusunun %60’ının ise, günde 2 dolardan az bir gelire yaşadığı bilinmektedir. Aslında küresel sermaye tüm çalışma ve faaliyetlerini olmasına yol açmaktadır. Bu tarz ülkelerin kişi başına düşen GSMH Hindistan’da 780, Çin’de 500 dolardır. ABD’de

20.000 dolar, Kanada'da 25.000 dolar, İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da ve Japonya'da 12.000 dolar olduğu halde Türkiye'de ise dünya ortalamaları düzeyine ancak 2006 yılında ulaşılmıştır (5500 dolar). Günümüzde kişi başına GSYİH 10.674 dolar seviyelerine ulaşmıştır. TÜİK verilerine göre GSYH'yi oluşturan sektör yani nüfusun geçimini sağladığı faaliyetleri incelendiğinde; tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün payı %5.5, sanayi sektörü payı %22.2, inşaat sektörünün payı %5.1 ve hizmetler sektörünün payı %67.2 olmuştur. Yoksulluğun Türkiye'deki boyutları da benzerdir. Türkiye nüfusu değerlendirildiğinde yaklaşık her 5 kişiden 1'inin yoksul olduğu görülür. 2023 TÜİK verilerine göre yoksulluk oranı %21.7 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar Libya ve Suudi Arabistan'daki nüfusun üçte birinden fazladır (%33,3) (<http://jafrianews.com/2013/08/05/one-third-of-the-saudi-arabias-population-lives-under-the-poverty-line-while-the-royal-elites-enjoy-the-wealth/>).

d) Küresel eşitsizlik

Teknolojinin desteğini alan *homo economicus* dünyayı hızla küresel köye dönüştürmüş ancak her vatandaş maalesef bu köyün eşit yurttaşı olamamıştır. Gelişen teknoloji kaynak temini sorununa çözümler üretebilmiş ancak dünya kaynakları eşit paylaşımına maalesef çözüm getirilememiştir. Barry'e göre şayet aşırı nüfuslanmış fakir ülkeler de şayet gelişmiş ülkeler gibi yaşam standardını arzulamak isterlerse "Changiz Khane Etkisi" diye tanımlanan sonucun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Böyle bir durumda dünyanın kısıtlı kaynaklarının kullanımının gelişmiş ülkelerin elinden alınıp aşırı nüfuslanmış üçüncü dünya ülkelerinin eline geçeceği endişesini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla dünyanın bazı yerlerinde görülen açlığın nedeni gıda kaynaklarının yoksunluğu olmayıp, gıda ve diğer kaynakların "Kuzey-Güney" diye tanımlanan bölgedeki adaletsiz ve düzensiz dağılımdır. Dünya nüfusunun yaklaşık %15'ine oluşturan dünya gelirin % 80'ini kontrol eden elit azınlık "kuzey" olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında çoğu tarımsal faaliyetle uğraşan, mağduriyet içerisinde üçüncü dünya ülkelere ait topluluklar "güney" olarak adlandırılmaktadır (Bryant and Bailey, 1997). "Küresel Kuzey ve Güney" olarak ifade edilen bu paylaşım sisteminde dünya kaynaklarını sınır tanımadan himaye ve kontrol eden Kuzeyin euro-dolar hâkimiyeti her geçen gün daha da artmaktadır (İlgar, 2018). Dünya nüfusunun en zengin % 1'i dünya gelirlerinin yaklaşık %63'ü (26 trilyon \$) tarafından tüketilir hale gelmiştir. Dünyanın bazı yerlerinde görülen açlığın nedeni gıda kaynaklarının yoksunluğu olmayıp, gıda ve diğer kaynakların "Kuzey-Güney" diye tanımlanan dağılımdaki adaletsizlik ve düzensizliktir. Dünya nüfusunun yaklaşık % 15'ini oluşturan dünya gelirin % 80'ini kontrol eden elit azınlık "kuzey" olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında çoğu tarımsal faaliyetle uğraşan, mağduriyet içerisinde üçüncü dünya ülkelere ait topluluklar "güney" olarak adlandırılmaktadır (Bryant and Bailey, 1997). Son 30 yılda dünyanın en zengin %20'lik kesiminin dünya gelirindeki payı %70'ten %80'e yükselmiş, en yoksul %20'lik kesiminin payı %2.3'ten %1.4'e düşmüştür. Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'de %20'lik mutlu azınlık ülke gelirlerinin neredeyse yarısını (%49,8) kullanmaktadır (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711>).

e) Küresel Elitler

Dünya nüfusunun **en zengin %1'i** dünya gelirlerinin yaklaşık %63'ünü (26 trilyon\$) tüketir hale gelmiştir. Oxfam'a göre Dünya üzerindeki **8 kişi** dünya gelirlerinin %50'sine sahiptir: Microsoft'un sahibi Bill Gates (75 milyar \$), İspanyol Amancio Ortega Zara'nın sahibi (67 milyar \$), Warren Buffett Berkshire Hathaway Holding sahibi (60.8 milyar \$), Meksikalı Carlos Slim Helu Grupo Carso ile (\$50 milyar \$), Amazon'un sahibi Jeff Bezos (45.2 milyar \$), Facebook'un sahibi Mark Zuckerberg (44.6 milyar \$), Oracle'ın CEO'su Larry Ellison (43.6 milyar \$), Bloomberg LP CEO'su Michael Bloomberg (40 milyar \$). (<https://www.oxfam.org/en/press-releases/just-8-men-own-same-wealth-half-world>).

Küreselleşen dünyada devletlerden daha güçlü şirketlerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Örnek olarak kolanın dünya hakimiyeti gösterilebilir. Kolanın Rusya'ya giriş hikayesi

küreselleşen dünyanın en güzel örneklerinden biri olmuştur. 1959 yılında Amerikan kültürünü Sovyet Sosyalist Birliğinin halkına tanıtmak için Moskova'da bir Amerikan Ulusal Sergisi/fuarı düzenlenir. Fuara ABD Başkan Yardımcısı Richard Nixon'da katılır. Nixon'ın Moskova'ya yaptığı bu ziyarette aynı zamanda Ruslara Pepsi Cola'yı tanıtmak ister Sovyet başbakanı Nikita Kruşçev'i bir yol bulup Pepsi standına götürür. Biri ABD'de yapılan, diğeri Moskova'da yapıldığı söylenen (konsantreden su ilave edilerek) iki tür Pepsi'yi tattırmak istediğini belirtir. Tabii ki, Sovyet lideri ikincisini tercih eder ve çok beğenir (Zubacheva, 2018). Kruşçev Moskova'da yapıldığı söylenen Pepsi'yi o kadar beğenir ki 6 bardak içer.

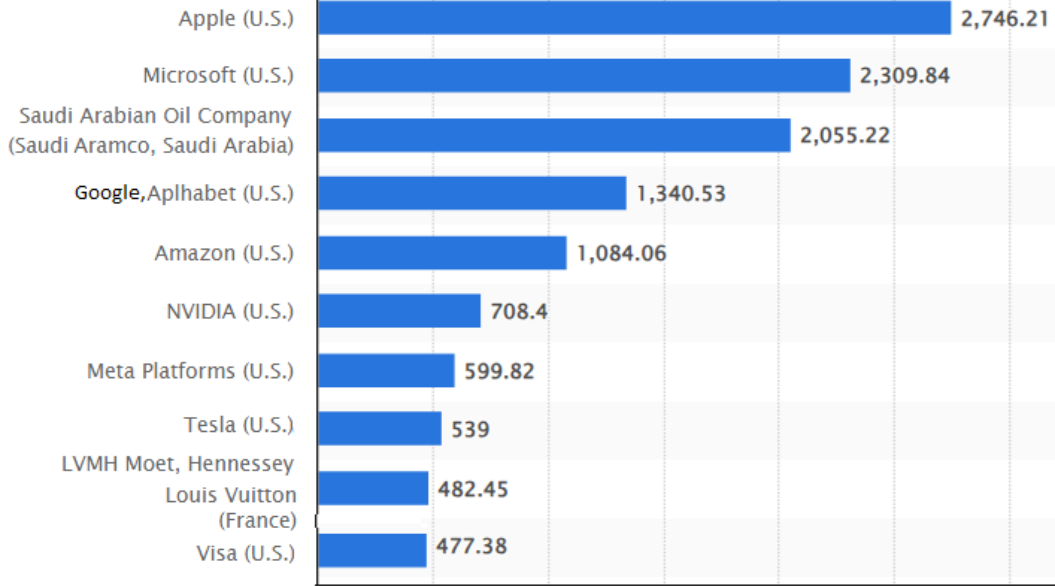
Şekil 4. Dönemin Sovyet lideri Nikita Khrushchev'e Pepsi'nin tadına baktırılırken

Kaynak: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703377504575651001344003896>

Bu sergiyi 2,7 milyon kişi ziyaret eder ve sergi süresince 3 milyondan fazla bardak Pepsi ziyaretçilere tattırılır (<https://www.culture.ru/s/vopros/khrushchev-pepsi>). Rusya'da o yıllar kolanın satışı yasal düzenlemeler nedeniyle mümkün değildir. Çünkü döviz verip kola satın alacak dolarları yoktur. Zaten dolar Moskova'da sadece bir kâğıt parçası olarak kabul edilmekteydi. 1972 yılında Pepsi kola ile Stolichnaya votka takas anlaşması yapılarak sorun çözülür (Alexander, 2013). 1974 yılında PepsiCo, Sovyetler Birliği'ne alkolsüz içecek şurubunu sevk edip şişeleyerek kola haline getirilmiş ürünün satışını yapar. Böylece Pepsi CEO'su Donald Kendall ile Sovyet pazarına giren ilk büyük Amerikan şirketi olmuştur (<https://foreignpolicy.com/2021/11/27/pepsi-navy-soviet-ussr>). Coca-Cola'nın giremediği bu bakir pazarda Pepsi kısa sürede ülkenin en popüler içeceği haline gelmiştir. Sovyetler Birliği 1979'da Afganistan'a saldırınca büyük bir Amerikan boykotu oluşmuştur. Dolayısıyla ABD'de Rus votka tüketimi aşırı olumsuz etkilenmiştir. 1989 yılına gelindiğinde Rusya'daki Pepsi talebi, ABD'deki votka talebinin çok çok üzerinde gerçekleşmiştir. 1989'da Sovyetler hükümeti PepsiCo, hammadde ve ekipman temini ödemesi borcu için 17 denizaltı, bir kruvazör, bir fırkateyn ve bir muhrip vererek borcunu kapatmıştır. Bu da PepsiCo Inc.'yu bir süreliğine dünyanın altıncı en büyük deniz filosuna sahip olmasına yol açmıştır. Pepsi, gemilerini Norveç'e kiralarak ve/veya hurda olarak İsveç'te parçalatarak inanılmaz bir gelir elde etmiştir (<https://ria.ru/20190720/1556572200.html>).

Bir diğer örnek olarak Apple verilebilir. Apple tüm araba, elektronik, mal ve hizmetler üreten bir batılı ülke olan İtalya'nın GSYİH'sinden daha güçlü ekonomik güç haline gelerek (2,7 trilyon dolar) dev sermayesi ile dünya gündeminde yer almıştır (<https://it.economy-pedia.com/11040130-world39s-largest-companies-2021>). Online istatistik portalı Statista

tarafından yayınlanan New York ve Londra Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören şirketlerin piyasa değer verileri baz alınarak yapılan ilk 10'daki dev şirket, teknoloji şirketi olarak ön plana çıkmıştır. Apple, Microsoft Corp, Alphabet Inc., Amazon gibi şirketler dünyadaki çoğu devletten daha yüksek ekonomik değere sahip bir güç gelmişlerdir.

Şekil 5. Dünya Dev Şirketlerin Ekonomik Göstergeleri

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/263264/top-companies-in-the-world-by-market-capitalization/>

f) Gıda güvenliği

Tahılların protein içeriği düşük ve kalitesizdir. Net protein kullanımı yani NPU, (biyolojik değere göre protein sindirilebilirliği çarpılarak hesaplanan bir protein kalite indeksidir) tahıllarda genelde 40'tan azdır. NPU'su yaklaşık 60 olan pirinç istisnadır. Örneğin hayvansal gıda olan tavuk yumurtasının NPU'su 87'dir. Dolayısıyla dünya nüfusunun tahıl dışı beslenmesi önemlidir (FAO,2009). Kişi başına protein miktarı dünya ortalamalarında 56 g/gün iken, gelişmiş ülkelerde 96 g/gün 'dür. Ayrıca, hayvansal protein, gelişmiş ülkelerin genel proteinin %65'ini oluşturur. Düşük gelirli ülkelerin protein ihtiyacının %15'i etten sağlanmaktadır (Lange and Nakamura, 2021). Et yoksunluğuna karşın 1 Ocak 2018 yılında Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) 2015/2283 sayılı kararı ile tüketilebilir böcekler, Asya, Afrika ve Güney Amerika'daki çok sayıda ülkenin besin kaynağı olarak kabul edilmiştir. Bütün bunlara bağlı olarak tahıl dünyanın en önemli gıda kaynağı olmuştur.

Aşağıdaki grafikte kişi başına et arzı (y ekseninde) ile kişi başına ortalama GSYİH (x ekseninde) arasındaki ilişkiyi incelendiğinde güçlü bir pozitif ilişki bulunmaktadır.

yumurtanın niteliği değil niceliği önemli hale gelmiştir. Küresel kümes hayvanı eti üretimi 1950 öncesi oldukça az iken, hatta insanoğlunun özel veya belirli günlerde tükettiği eti iken, günümüzde neredeyse kuzeyliler için haftanın çoğu günün ana protein kaynağı haline gelmiştir. Dolayısıyla günümüzde aşırı, hızlı ve bilinçsiz tüketim baş döndürücü bir hızla artmıştır. Tavuk eti hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde tercih edilen bir gıda maddesi olup, sektör istihdam yaratma ve ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadır. Gelişen teknoloji ve yöntemlerle tavukçuluk, sürdürülebilirlik ve verimlilik alanında sürekli gelişmekte ve küresel gıda zincirindeki yerini her geçen gün daha da sağlamlaştırmaktadır. 50 yılda hızla artmış ve 1961-2014 yılları arasında 12 kattan fazla artmış, 1990'lardan bu yana, düşük ve orta gelirli ülkelerde kümes hayvanı eti üretim ve tüketimi %80 oranında artmıştır (FAO, 2009). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) "2022 Dünya Gıda ve Tarım İstatistikleri" raporuna göre 2022 yılında Dünya genelinde yaklaşık 100 milyon insan tavukçuluk sektöründe çalışmakta ve 120 milyon ton tavuk eti üretimi yapmaktadır. Belirtilen yıl itibariyle dünya tavukçuluk sektörünün değeri yaklaşık 2 trilyon \$'a ulaşmıştır. Bu rakam, 2002 yılına göre yaklaşık 2 kat daha fazladır. Tavuk eti üretiminde Çin, Brezilya ve ABD lider konumdadır. Bu üç ülke, dünya tavuk eti üretiminin yaklaşık %50'sini karşılamaktadır. Türkiye'nin tavuk eti üretimi 191 bin 807 ton, tavuk yumurtası üretimi ise 1,73 milyar adettir (TÜİK, 2023). Sektör çok çeşitli sorunlar ile karşılaşmaktadır bunlar arasında yem maliyetleri, pazarlama zorlukları, rekabet baskısı, hastalık riski, çevresel etkiler, tüketici tercihleri, politik engeller, ticaret kısıtlamaları ve pandemi etkileri gibi konular yer almaktadır (Bolan vd., 2010).

Yapay zekâ ve makine öğrenimi algoritmaları ile işlenerek (Castro et al. 2023) tavuklar rahat, konforlu yaşama şansı olan bir canlı değil, bir mahsul gibi algılanır hale gelmiştir. Artık neredeyse yumurtadan çıkan civcivler tarlada yetiştirilen domatesten daha erken soframıza gelebilir hal almıştır. Domates tohum ekiminden sonra 80-100 gün sonrası, fide dikiminden 60-80 gün sonrası soframıza gelebilirken, (https://adana.tarimorman.gov.tr/Belgeler/SUBELER/bitkisel_uretim_ve_bitki_sagligi_sube_mudurlugu/sebze_yetistirciligi_ve_mucadelesi/Domates.pdf) dünyanın kolay erişebildiği NPU'su en yüksek büyük protein kaynağını oluşturan tavuklar (aynı sürede hatta işletme şartlarına bağlı olarak daha kısa sürede) 5-7 hafta (<https://www.fao.org/3/i3531e/i3531e.pdf>) içinde sofralarda yerini alabilmektedir.

Tavuk çiftlikleri modern hapishanelerde, ne derece sağlıklı olduğu tartışılır bir şekilde, birer üretim makinesi haline dönüşmüştür. Bilim teknolojinin de desteği ile tavukların kedi, köpek gibi yaşama şansı olan birer hayvan olduğu göz ardı edilmiş ve daha fazla hükmederek tavukların yaşam koşulları her geçen gün daraltılmıştır. Kapalı kümes alanında üreticilerine ideal değerler olarak her 6-7 tavuğa 1m² bir alanı, 1000 tavuğa 140-160 m² arasında kapalı kümes alanını, her 6-7 tavuğa 1 folluk önerilmiştir. Kümese getirilen ilk sürünün yumurta verimi %80'e ulaşmaya kadar kilo verimler kaygısıyla kümeden hiç çıkarılmamasını tavsiye etmiştir (www.welfarequality.net/everyone). Bilimsel olarak üretim artışını sağlayacaktır yani obez olmaları verimlilik için yaşam tarzı haline gelmiştir. Yumurta tavukçuluğunda ise tavukların anne şefkati, bebek sevgisi yaşamaması, civciv edinmemesi yani gürk olmaması için tüm follukların üstünün kapatılması dayatılmıştır.

Tavukların özgürce erken uyuması sadece Türk atasözlerinde kalmıştır. Bilim sürünün kümese girdiğinde ilk 3 gün içinde kümesin 24 saat aydınlatılması gerektiğini hükmetmiştir. Ardından 1. hafta: 14 saat aydınlık, 10 saat karanlık, 2. hafta: 14,5 saat aydınlık, 9,5 saat karanlık, 3. hafta: 15 saat aydınlık, 9 saat karanlık, 4. hafta: 15,5 saat aydınlık, 8,5 saat karanlık ve 5. haftadan itibaren: 16 saat aydınlık, 8 saat karanlık şeklinde kümes içinde ışıklandırma yapılarak daha az uyumaları ve obez veya yumurta doğurmalarını dayatmıştır. Çünkü bir tavuğun yılda ortalama 300 yumurta vermesi için tavuk başına günde 0,8 yumurta değerine erişmesi, bir yılın 365 gün olmaması veya gündüz süresinin uzun olması gerekmektedir. Tavukların cinsine göre minimum 16. hafta da veya 20. Hafta da yumurtlaması için beklemesi de insanoğlu için ekonomik kayıp gibi olsa da bunu ışıklandırma yoluyla uyku süresini kısaltma ile telafi etti. Çünkü bir tavuk, bir

yumurtayı ortalama 25 saatte üretebiliyor. Tavukların yumurta yapması için günde 14 ile 16 saat arasında ışık almaları ve dinlenmeleri gerektiği bilimsel bulgular ile kanıtlandı. Dünya çapında yaklaşık 6 milyar yumurta tavuğunun, tavuk başına 200gr yemi bir başka sorun haline geldi. Batılı bilim insanları yılda 1 milyon tondan fazla yem tasarrufu anlamına gelecek 12 madden oluşan kriter ve normlar da geliştirildi (European Welfare Quality Consortium, www.welfarequality.net/everyone).

Bilimsel veriler ışığında obez olmaları sağlanan tavukların kesimi sonrası lezzet yoksunu etleri ve yumurtaları de dünyanın dört bir yanından derlenen çeşitli baharat ve çeşniler ile tatlandırılmıştır. Sağlıklı ürün ve damak tadı arayanların taleplerine kayıtsız kalınmayarak yeni bir kavram ortaya çıkarılmıştır. Doğasında gezmek olan tavuk için olağanüstü bir durummuş gibi “gezen tavuk” literatürümüze girmiştir. Böylece savaşın kuralına aykırı olarak bir miktar enerji, et ve yağ kaybı oldu ama doğanın kuralına uygun tavuklar az da olsa daha çok para kazanmak adına gezmeye başlamıştır.

İnsan sağlığı yanında ortaya çıkan atıkların yanlış yönetimi, su kirliliği ve toprak kontaminasyonunun değişimi gibi çevresel sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Elwinger et all, 2016).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme denilen gelişmeler beraberinde orantısız tüketim çılgınlığını ortaya çıkarmıştır. Küresel sisteme dahil olmayan veya olmak istemeyen kapalı ülkeler ise sistemin içine çekilerek dünyanın köleştirilmesini daha da kolaylaştırmıştır. Böylece elinde dünyanın her yerinde satın alma gücüne sahip euro-dolar kâğıdı sahipleri köyün muhtarı veya muhtarları olarak dünya kaynaklarına daha kolay erişim imkanına ulaşmıştır. Modern tarihin ve sosyolojinin öncüsü olarak kabul edilen İbn-i Haldun'un tespiti “Coğrafya Kaderdir” anlayışıyla zengin doğal ve ekonomik kaynaklara sahip olan 3.'cü dünya ülkeleri makus talihini bir türlü kıramamaktadır. Sistem sorunsuz çalışınca elinde dünyanın her yerinde geçerli euro-dolar kâğıt sahibi olan küresel güçler veya elitler, zengin doğal kaynaklara sahip yoksul ülkelerin kaynaklarını çok daha kolay sisteme ve kendi pragmatik kullanımına entegre etmişlerdir. Dolayısıyla sistem geri kalmış ülkeleri kendilerine daha da bağımlı hale getirmiş, beraberinde dünya üzerinde yoksulun daha yoksul, zenginin daha zengin olması ile sonuçlanmıştır. Gelişen teknoloji, buna paralel, iletişim ve ulaşım ile mekânın daralmasını veya sıkışmasını, ülke koruyucu sınırların ortadan kalkmasını, dünyanın aynışmasını, dünya kaynaklarının aşırı ve hızlı tüketilmesini, mekânın kirlenmesi yani çevre sorunlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu çılgınlığa karşı savunma mekanizması ise sadece “tasarruf” denen kavramı, yani geleceğin yatırım kumbarasında kaynaklarımızın rantabl kullanılması ve biriktirilmesini önermemekten başka seçeneğe karşı çıkmamaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIN F. (2004). Küreselleşme, Kuzey-Güney ve Yoksulluk. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 81-94.
- AKTAN C.C. VE ŞEN, H. (1999). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*. Ankara: TOSYÖV Yayınları.

- ALEXANDER R. (2013). American fast food as culture and politics: The introduction of pepsi and McDonald's into the USSR (Order No. 1542677). Master of Arts Thesis, University of Oregon / Department of History, Eugene-USA.
- (Available from ProQuest Dissertations & Theses Global, p.22, <https://hdl.handle.net/1794/13299>)
- ASLAN K. (2004). Küreselleşmenin Eğitim Boyutu. *Ege Eğitim Dergisi*, (5), 1-5.
- BAUMAN Z. (1999). *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*. A. Yılmaz (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- BOLAN N., SZOGI A. A., CHUASAVATHI T., SESHADRI B., JR, M. J., & PANNEERSELVAM, P. (2010). Uses And Management Of Poultry Litter. *World's Poultry Science Journal*, 66, 673-698. <https://doi.org/10.1017/S0043933910000656>
- BRYANT R.L. & BAILEY S. (1997). *Third World Political Ecology*. London and New York: Routledge.
- CAPİTAL (2013). Kendi Kendini Organize Edebilen Fabrikaların Temelini Atmak, <http://www.capital.com.tr/gelecek-trendler/kendi-kendini-organize-edebilenfabrikalarin-temelini-atmak-haberdetay-10268>
- CASTRO F.L.S., CHAI L., ARANGO J., OWENS C.M., SMITH P.A., REICHEL T S., DUBOIS C., & MENCONI A. (2023). Poultry Industry Paradigms: Connecting The Dots. *Journal of Applied Poultry Research*, 32 (12), 100310, pp.1-17 <https://doi.org/10.1016/j.japr.2022.100310>
- COHEN, L., MANION, L., & MORRISON, K. (2007). *Research Methods in Education* (6th ed.). London and New York, NY: Routledge Falmer
- COMMONER B. (1967). *Science and Survival*. New York: The Viking Press.
- ÇİNKO L. (2019). Brics Ülkeleriyle Türkiye’de Tasarruf Davranışlarını Belirleyen Faktörler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(4), 98-112.
- DREVER, E. (1997). *Using Semi-Structured Interviews in Small-Scale Resarch*. Glasgow: The Scottish Council for Research in Education.
- DURNING A. (1995). Doymak Bilmez Bir Dünya. *Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı* Yıl:1, Sayı:5, 103-123.
- ELWINGER K., FISHER C., JEROCH H., SAUVEUR B., TILLER H., & WHITEHEAD, C.C. (2016). A Brief History Of Poultry Nutrition Over The Last Hundred Years. *World's Poultry Science Journal*, 72:713, pp.701-720 <https://doi.org/10.1017/s004393391600074x>
- European Welfare Quality Consortium, www.welfarequality.net/everyone (Erişim Tarihi: 22.03.2024).
- FIELD F. (1983). *The Minimum Wage*. London: Policy Studies Institute.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2022). 2022 *FAOSTAT Statistics. Gdp, National Poverty Rates, International Poverty Rates, Income Inequality, and Unemployment*. Retrieved from <https://www.fao.org/faostat/en/>
- https://adana.tarimorman.gov.tr/Belgeler/SUBELER/bitkisel_uretim_ve_bitki_sagligi_sube_mu_durlugu/sebze_yetistiriciligi_ve_mucadelesi/Domates.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2023).

- <https://culture.ru/s/vopros/khrushchev-pepsi> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://foreignpolicy.com/2021/11/27/pepsi-navy-soviet-ussr> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://it.economy-pedia.com/11040130-world39s-largest-companies-2021> (Erişim Tarihi: 13.03.2023).
- <https://oxfam.org/en/press-releases/just-8-men-own-same-wealth-half-world> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://ria.ru/20190720/1556572200.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://www.fao.org/3/i3531e/i3531e.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2023).
- <http://www.nedenlerionemisonuclari.com/tasarrufun-onemi-ile-ilgili-kompozisyon/>
(Erişim Tarihi: 07.10.2020).
- <https://www.nytimes.com/1989/05/10/opinion/foreign-affairs-soviets-buy-american.html>
(Erişim Tarihi: 12.03.2023).
- <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703377504575651001344003896> (Erişim Tarihi: 30.05.2024).
- Human Development and Human Poverty Indices: United Nations Development Programme, United Nations. *Human Development Report 2004*. 2004. New York: United Nations.
- ILGAR R. (2018). *Ekoloji ve Çevre Araştırmaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- ILGAR, R. (2023). Dünya Sığır Üretimi, Çanakkale'deki Sığircılık ve Gelirleri. *Kuram Ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 184-208.
<https://doi.org/10.48066/kusob.1329991>
- LANGE K., & NAKAMURA Y. (2021). Edible Insects As a Source Of Food Bioactives and Their Potential Health Effects. *J Food Bioact*, 14, 4-9.
- LAYTE R. NOLAN, B. and WHELAN, C. (2000). Poverty and Affluence in Ireland: A Comparison Of Income And Deprivation Approaches To The Measurement Of Poverty, in Gordon, Conference paper, pp. 161–173, Breadline Europe Publication, UK,
<https://doi.org/10.56687/9781447366584-012>
- MADI İ. (2015). Homo Economicus'un Doyumsuzluk- "Açgözlülük" Aksiyomunun Semavi Dinler Perspektifinden Değerlendirmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53),145-162.
- MOCARELLI P, GERTHOUX PM, FERRARI E, PATTERSON DG JR, KIESZAK SM, BRAMBILLA P, et al. (2000). Paternal Concentrations Of Dioxin And Sex Ratio Of Offspring. *Lancet* 355, 1858–1863.
- ORAN B. (2001). Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınevi, 4.Baskı, Ankara
- Rates: World Bank. (2004). *World Development Indicators Online*. Washington, Dc: The World Bank. Mevcut bilgi <http://www.Worldbank.Org/Data/Onlinedbs/Onlinedbases.Htm>
- REVELLE R. (1974). Food and Population. *Scientific American* Sep 231(3), 160-70.
- TOWNSEND, P. (1962). The Meaning of Poverty. *The British Journal of Sociology*, 13(3), 210–227. <https://doi.org/10.2307/587266>

- TOWNSEND P. (Eds) (2000). *Breadline Europe: Book Reviews*. D. Gordon and P. Townsend (eds) Breadline Europe: the Measurement of Poverty Bristol, Policy Press,
- TÜİK (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kumes-Hayvanciligi-Uretimi-Ocak-2023-49410> (Erişim Tarihi: 22.03.2024).
- TÜİK (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711> (Erişim Tarihi: 22.03.2024).
- TÜİK (2024). Motorlu Kara Taşıtları İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Mart-2024-49430> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- UNFPA. (2022). [World Population Dashboard](#)".United Nations Population Fund. (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023)
- FAO. (2009). *The State of Food and Agriculture: Livestock in the Balance*. Rome: FAO.
- UNFPA. (2022). [World Population Dashboard](#)".United Nations Population Fund. (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023)
- YAŞAR R.Ş. ve KIYMETLİ Ş. I. (2020). Robinson Muhasebesi ve Homo Economicus, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 214 - 227
- ZUBACHEVA K. (2018). *How Did Pepsi Become The First American Brand To Take Root In The Soviet Union?, Rusia Beyond* <https://www.rbth.com/business/327568-pepsi-first-russia>.